

ROSELLA POSTORINO

Len som tã miloval

PRELOŽILA EVA MESÁROVÁ

Vydanie knihy z verejných zdrojov
podporil Fond na podporu umenia,
ktorý je hlavným partnerom projektu.

Questo libro è stato tradotto grazie
ad un contributo alla traduzione assegnato
dal Ministero degli Affari Esteri e della
Cooperazione Internazionale italiano.

Preklad tejto knihy vyšiel vďaka podpore
talianskeho Ministerstva zahraničných vecí
a medzinárodnej spolupráce.

Rukopis prekladu vznikol
s podporou Literárneho fondu.

Copyright © 2023 Rosella Postorino

Translation rights arranged through The Agency srl of Vicki Satlow.

Translation © Eva Mesárová, 2024

Design © Martin Fiala, 2024

Cover photography © Alicja Brodowicz/Millennium Images, 2024

Slovak edition © Laputa/Literárna bašta, 2024

ISBN 978-80-8283-073-9

ROSELLA POSTORINO

**Len som tã
miloval**

PRELOŽILA EVA MESÁROVÁ

Skutočnosti vyrozprávané v tejto knihe, ako aj osobné príbehy ich hrdinov, sú dielom autorkinej fantázie, hoci voľne inšpirované skutočnými udalosťami. Citované historické a spravodajské fakty majú preto jediný účel: poskytnúť vierohodnosť a konkrétnosť umeleckého vyjadrenia, a to bez akéhokoľvek znevažujúceho zámeru.

„Ako je možné zabíjať, je možné aj písať.“
Slavenka Drakulić, „Čítanie Karahasana“

„Ale pred matkou kto ťa zachráni?“
Elsa Morante, *Arturov ostrov*

Prvá část
1992 – 1993

1.

Chlapec kráčal popri matke, akoby ho k nej prilepili, až nakoniec zastala a povedala: „Prečo sa ku mne tak tisneš, nevidíš, že sa potkýname?“

Bola silnejšia ako on. Mal desať rokov a od piatich ho trýznila jej neprítomnosť, celý týždeň trávil pri okne, kľučal na stoličke a čakal. Potom matka prišla a dieťa bolo horšie ako psy, ktoré nevedia chodiť na vôdzke, zašomrala. A on si myslel, že svojmu pánovi vchádzajú do cesty práve pre pocit blaženosti, že sa konečne ocitli po jeho boku; nepovedal to.

„Prepáč.“ Odpil si z Coca-Coly: priniesla mu ju matka, zakaždým mu niečo priniesla, ktoviekde ju zobrala. Hľadela kamsi inam s mierne prižmúrenými očami, hoci v to neskoré popoludnie na ocelevej oblohe slnko nesvietilo. Robievala tak zakaždým, keď preňho prišla, prechádzali sa, no nikdy nešli príliš ďaleko. Obzerala sa okolo seba, pohľadom zastala na nejakom bode, on tomu nikdy nerozumel, a po stranách nosa sa jej vtedy objavili drobné vrásky. Chlapcovi pripadali ako mačacie fúzy, z brucha sa mu vynorila šialená túžba pohladíť ich, no ovládol sa. Každopádne vedel, že ona priasť nebude.

Stlačil plechovku Coca-Coly, kopol do nej, zaznel kovový zvuk a jej čelo sa zvrátilo. Chlapec ju chcel teda zobrať a hodiť do kontajnera, ale ona povedala: „Nahraj!“

Poslúchol, vždy ju poslúchal.

Len čo plechovka omylom zasiahla matkin prsník, zarazila sa, sklonila hlavu. Chlapec sa k nej rozbehol, zostal stáť, neodvážil sa ani muknúť. Keďže ani ona neprehovorila, dotkol sa jej boku, pomaly, akoby sa matka mohla rozbiť alebo spadnúť. „Ublížil som ti?“ Zdvihla hlavu tak prudko, až odskočil. Rozstrapatené vlasy jej padli na plecيا, schmatol ju za zápästia a stisol.

„Chytila som ju,“ povedala, „videl si?“ Potom sa rozosmiala.

Jej smiech bol ako vodopád. Chlapec videl vodopády iba v televízii, ale sníval o tom, ako ho zaplaví silný prúd osviežujúcej vody, ako ju bude piť s otvorenými ústami a tvárou otočenou nahor. Keď sa jeho matka smiala, celá zem zurčala.

Kráčali po ulici Bjelave a popritom si prihrávali: kopala nemotorne, nepresne a jeho to naplňalo radosťou. Bdeli nad nimi okná vyplnené drevenými doskami namiesto skla, trhliny v múroch budov, nebojácne holuby na rímсах a ľudoprázdnny dlhý pás asfaltu. Nieкто zasadil do prázdneho kvetináča veterník: nebol vietor, netočil sa. Ktovie, či by ho roztočil svojím slabým detským fúknutím, aspoň trošku.

„Vráťme sa,“ povedala zrazu matka a zapla si bavlnené sako. Tvár jej opäť pokryli vrásky. „Prečo?“ spýtal sa chlapec a skrútilo mu brucho. Matka si pred neho klakla, aby mu vyhrnula golier, hoci nebolo chladno, bol máj. „Kde je tvoj brat, prečo neprišiel?“ Chlapec neodpovedal. V to ráno sa zobudil ako obvykle na zápach dymu: brat si zapálil cigaretu ešte s lícom na vankúši, vyfajčil ju až po filter a potom zahasil o stenu, ku ktorej mal prisunutú posteľ. Nakreslil tmavosivú retiazku, zdalo sa, že je na ňu hrdý.

„Musíš ho presvedčiť, aby nabudúce išiel s nami. Slúb mi to! Slúbiš mi to?“ Chlapec prikývol: vždy ju poslúchal. Objala ho. Voňala neumytými vlasmi a pieckou na drevo, hoci sa v nej už vyše mesiaca nekúrilo; rovnakú vôňu cítil aj vtedy, keď ešte spávali spolu.

Chlapec sa pritlačil k mame, aby sa tej vône nadýchol, a vtedy došlo k výbuchu. Okná sa roztriasli, holuby sa rozleteli, veterník sa roztočil a vypadol z kvetináča, ale chlapec si to nevšimol: tlaková vlna ho vytrhla z objatia a odhodila preč.

Otvoril oči a zbadal široké nosné dierky nejakého muža, pomaly zaostril na tvár. Ohlušil ho ostrý piskot.

„Tak predsa.“ Vojenská čiapka, krk stiahnutý uniformou. „Si v poriadku?“ Hlas, zvuky, boli tlmené, prichádzali akoby z diaľky. Zmäť kriku, stonania, vzlykov, rýchlych krokov na dlažbe.

„Vidíš ma, počuješ ma?“

„Áno,“ odpovedal chlapec, pery mal popraskané. Stiahnuté líca mu pokrývala vrstva prachu. Olízal si okraj úst, bol drsný, slaný.

„Môžeš chodiť?“ muž mu pomohol postaviť sa na nohy.

Chlapec bol celý, nemal ani škrabanec. Na ceste ležal nehybný holub v kaluži krvi.

„Kde bývaš?“

Chlapec hľadel na odlomené krídlo, tesne vedľa mŕtvoly. Vojak ním zatriasol: „Kde je tvoj dom?“

„Detský domov, tu hore.“

„Tak sa tam vráť, nič sa ti nestalo.“

„Kde je moja mama?“

„Pritisni sa k múrom, zastavuj pod rímami, koľko máš rokov?“

„Desať.“

„No, v desiatich rokoch už určite vieš ako na to,“ rukou ho potisol do chrbta. „Ponáhľaj sa!“

Ťlak zaktivizoval telo chlapca, nohy sa pohli, jedna za druhou, najskôr pomaly, mechanicky, potom svižnejšie.

Srdce mu búšilo. Všetko zahaľoval dym, blúdil v skrytom zmätku.

„Bež!“ Chlapec sa okamžite otočil: bol to hlas jeho mamy, ale odkiaľ prichádzal? „Mama.“ Hľadal ju v dave. Rozmazaný rad vojakov, zmätená tlačienica ľudí, motajúce sa siluety, pálenie v očiach. Nevidel ju. „Bež!“ Ale bol to jej hlas, bola to ona, musela to byť ona. Chlapec poslúchol, vždy ju poslúchal. „Kde si?“ kričal v behu, hlavu zakláňal dozadu, vojaci sa vzdávali, zmenšovali. „Ponáhľaj sa!“ povzbudzoval ho ten, čo ho zdvihol zo zeme. Chlapec sa ani na chvíľu nezastavil, bežal ďalej, otáčal hlavu a kričal: „Mami, kde si?“ opakoval, akoby mu niekto mohol odpovedať.

2.

Omar dychom zväčšoval škvrný z pary vydychovaného vzduchu na skle, prstami ich zotieral, aby mohol pozorovať ulicu. Bola takmer prázdna, hoci od zákazu vychádzania už ubehli hodiny. Na rohu sa mihol starý muž, ktorý tlačil fúrik plný kanistrov s vodou a na chvíľu sa ukryl tesne vedľa budovy: spomalil pri múre, oči sklopil k zemi, hoci výstrely prichádzali zhora, zastal, aby upokojil dych, a potom pokračoval ďalej. Omar počúval škrípanie fúrika aj potom, ako mu zmizol z dohľadu.

Sklom otriasol náraz, chlapec sa prudko otočil.

„Sen! Vystrašil si ma.“

„Tisíckrát som ti povedal, aby si tam nebol.“

Senadin zdvihol z podlahy tričko, ktoré hodil do okna, zabuchol a potom si tričko obliekol. „Ideš s nami dole na dvor?“

Len nedávno vyrašené páperie, tmavšie po bokoch úst, mu špinilo pokožku pod nosom. Omar sa ho rád zľahka dotýkal prstom, aby skúsil jeho pevnosť: bolo mäkké, nemalo nič spoločné s ockovou bradou, ktorá, naopak, pichala pri každom bozku, vtedy, keď býval s nimi, ešte predtým, ako zmizol.

V noci sa pre dunenie bômb Omar triasol na matraci, ktorý bol pritisnutý k tomu Senovmu. Ten sa ústami dotýkal jeho líc a páperím ho štekľil. Brat bol od neho starší len o pár rokov, no jeho prítomnosť dokázala Omara upokojiť.

„Neprišla, odkedy vybuchol ten granát, dnes je to už dvanásť dní.“

„Omar, príde, keď sama bude chcieť, to predsa vieš.“

Mama vždy prichádzala aspoň raz do týždňa. Potom, čo sa začalo obliehanie, už nechodievala vo vopred dohodnutý deň. Občas prešli i dva týždne či dvadsať dní. Aj predtým sa bál, že sa nevráti, ale teraz to bolo iné. Ako len mohol utiecť, odísť bez nej?

Poslúchol ju.

Prišiel do detského domova celý zadychčaný a hľadal Sena. Jeho brat býval neustále vonku, celé dni. Potom, ako Omar vyšiel po schodoch hore, zišiel dole a znova hore, aby skontroloval všetky izby, zvalil sa na chodbe, už ani nevedel, na ktorom je poschodí, a pustil sa do plaču. Hrudný kôš sa seizmicky otriasal, dýchanie mal zablokované.

Z izby vyšlo dievčatko a pobralo sa k Omarovi. Sadlo si oproti nemu, nespýtalo sa, čo mu je, čo sa stalo, nikoho nezavolalo. S pokrčenými kolenami sledovalo, ako plače.

Omar ju poznal, hoci si jej meno nepamätal: nikdy sa nerozprávali, párkrát sa s ňou stretol v spoločenskej miestnosti, väčšinou zostávala zatvorená na druhom poschodí. Bola slávna, lebo jej chýbal prstenník, prišla oň už dávno a nikto nevedel, ako sa to stalo. Kvôli tomu zmrzačeniu sa jej posmievali, jedno dievča ju dokonca volalo Pahýl, ale len vtedy, keď s ňou nebol jej brat: pred ním si to nikto nedovolil, bol jedným z najstarších; preto bola zvyknutá zostávať sama alebo s ním.

Omar jej chcel povedať choď preč, čo tu robíš, užívaš si divadlo, ale vzlyky mu bránili prehovoriť. Plakal ešte hlasnejšie,

aby ju odohnal. No ona zostala, mlčky naňho hľadela a on sa pozeral na ňu, priamo do očí. Považoval to za akúsi výzvu, no blankytné dúhovky dievčatka bez prstenníka sa postupne stali strelkou kompasu, háčikom, o ktorý sa mohol zachytiť. Omar sa tak sústredil na ten bod sveta, až postupne stonanie zoslablo, a vtedy ho dievčatko vzalo za ruku. Podalo mu tú zdravú a Omar sa nevymanil, zostali chvíľu ruka v ruke. Dievčatko sa neusmialo, no jej dotyk bol láskavý a pevný. Omar vstrebával to teplo.

Keď mu slzy oschli a konečne dokázal opäť dýchať, dievčatko uvoľnilo prsty a odišlo. Keď zatvárala dvere na izbe, Omar jej povedal ahoj. Nevedel, či ho počula.

„Tentoraz je to iné, možno ju ten granát zasiahol. Poďme ju hľadať do nemocnice.“

„Už zas? Do akej nemocnice?“ opýtal sa Sen.

„Tak poďme domov,“ trval na svojom Omar, „možno bude tam.“

„Si blázon. Už som ti to hovoril: ak by sme sa chceli dostať do Čengić Vila, museli by sme prejsť cez celé mesto, chceš sa nechať zabiť?“

Sen preklúčkoval pomedzi matrace, prázdne fľaše, starý papier a obaly zo sušienok rozhádzané po podlahe a prišiel k Omarovi. Odkedy začala vojna, niekoľkým vychovávateľom sa už nepodarilo prísť. Sen povedal, že zostali zablokovaní v Ilidži či v Grbavici, v oblastiach, ktoré teraz ovládajú Srbi. Omar si však myslel, že sa nakoniec začali radšej starať o svoje deti ako o nich. Niektorí starší dozerali na tých mladších; najvyššie poschodie zostalo prázdne, lebo bolo najviac nechránené pred strelbou, izby na dvoch nižších poschodiach sa zaplňali stále chaotickejšie. Keď bola jedáleň v prevádzke, podávala sa polievka, zemiaky, chlieb, ale pri pohľade na jedlo prichádzalo Omarovi nevoľno.

„Čo ak je zranená?“ povedal a jeho dych zafarbil sklo na bielo. Zaťal päť, zahryzol si do hánky. Potom sa zľahka dotkol kruhu okrajom zavretej dlane, zostal tam odtlačok, ktorý pripomínal chodidlo. Bruškom prsta nakreslil prsty.

Z toho dňa, keď ho nechali v Detskom domove Ljubica Ivezic, si nepamätal nič. Bolo obdobie predtým a obdobie potom, ale ten prelomový deň vypustil. Prešlo päť rokov, teraz mal desať a jeho brat dvanásť, a keď ho Omar prosil, aby mu opísal, ako sa to stalo, aké slová zazneli a aké gestá sprevádzali tú odluku, mlčal.

Noha zo skla zmizla a Sen sa oprel o rám okna. „Možno neprichádza práve preto, aby sa ochránila. Mal by si mať z toho radosť.“

„Chcem ju vidieť.“

„Aký si tvrdohlavý.“ Slabo ho uhryzol do nosa. Omar mu dal buchnúť do ramena a chvíľu sa smiali z toho, čo urobili, len tak z roztopaše. Potom Sen odstúpil: „Tak ideš dole? Ja idem.“

„Vôbec ti na nej nezáleží,“ povedal Omar.

Brat ho silno objal, on zostal nehybne stáť, vôbec sa nebránil.

„Povedala, že nabudúce musíš prísť aj ty.“

„Ok. Ale kedy to už pochopíš?“

„Čo?“

„Že my musíme zostať tu.“

Z kopcov strieľali ostreľovači, Sarajevo bolo obklúčené, stalo sa priestorom, z ktorého sa nedalo uniknúť. Má tvar kolisky, mušle, hovorieval otec po večeroch, keď mal dobrú náladu, tvar, vďaka ktorému sa jeho obyvatelia vždy cítili chránení, a Omarovi sa zdalo, že mu žiaria oči. Ktovie, kde bol teraz: nikdy by si nedokázal predstaviť, že toto je dokonalý tvar, aby ich mohli zabiť.

Napriek tomu ľudia vychádzali na ulicu, zbierali dažďovú vodu do vreciek na mrazenie potravín a potom ju prelievali do kanistrov – Omar ich špehoval cez okno, hoci ho Sen hrešil, chceš sa nechať zabiť? – a kupovali na trhu zeleninu navzdory premršteným cenám, stáli v rade na chlieb a pomedzi budovy bežali.

Aj on bežal, držal sa za ruku so Senom, oči mal upreté na svoje topánky, akoby ho ignorovanie všetkého ostatného ako opotrebovanej plátennej špičky a sčernetých šnúrok mohlo ochrániť pred hroziacim nebezpečenstvom.

Neexistoval spôsob, ako udržať siroty vo vnútri; ostatné deti mamy nespúšťali z očí – prosím, len na hodinku, aj slniečko vyšlo. Ich nie, pokojne mohli zomrieť. A tak Omar pred prejdením cez cestu zadržal dych a potom so zavretými očami vybehol spolu s ostatnými: ak by to neurobil, mohli ho zastreliť ostreľovači alebo by ho mohlo zraziť auto rútiace sa čo najrýchlejšie, aby ho nezasiahli. Potom prichádzali z druhej strany cesty, smiali sa, tľapali si dlaňami, aby ukázali smelosť veteránov a maskovali salvu úderov, ktoré im duneli v hrdle – dokonca aj Omar. Brat dievčatka bez prstenníka to nerobil.

Volal sa Ivo a Sen ho obdivoval nielen preto, že mal takmer osemnásť, dospelý hlas a také výrazné Adamovo jablko, až sa zdalo, že mu každú chvíľu prepichne kožu na krku, ale preto, že sa ničoho nebál. Neskoro popoludní organizoval a riadil výpravy do supermarketov a opustených obchodov s rozbitými oknami po výbuchoch. Zostavil akýsi nákupný zoznam a každému pridelil, čo má zohnať, hoci to nebolo ľahké, lebo obchody zasiahnuté bombami boli vyplienené: často, ako hovorieval, boli na vine samotné ozbrojené sily teritoriálnej obrany, keď využili zákaz vychádzania. Zhromaždené jedlo Ivo medzi nich rozdelil alebo ho na trhu vymenil za cigarety.

„Och, konečne si sa odtrhol od toho okna,“ povedal, keď zbadal, ako so Senom prichádza na dvor aj Omar.

On sa naňho pozrel, no neodpovedal, nikdy nevedel, čo mu má povedať.

Budova vrhala na asfalt nesúmerný tieň. Dvor obsadili ako zvyčajne dievčatá, hrali sa s menšími deťmi na mamy: hojdali ich, pod pazuchu im zastrkávali drievka a merali teplotu, prikrývali ich imaginárnymi paplónmi a karhali ich tak vytrvalo, až to vyzeralo, že sú naozaj nahnevané. Niekedy to tie malé deti nepochopili, rozplakali sa, a ony na to nedbali. Dievčatko bez prstenníka na dvor nechodievalo.

„Podme,“ povedal Ivo. Išli za ním len chlapci. Ani túlavé psy, ktoré sa motali okolo detského domova, sa nepohli.

Na ceste stálo preliačené a vypitvané Yugo s počmáranou karosériou, bez čelného skla, okien či dverí, ale kolesá malo zachovalé. Nejaký chlapec naň vyskočil, začal ním lomcovať, až sa auto rozhodlo: vo vnútri sa kývali dve deti, akoby boli na hojdačke.

„Pod', nastúp,“ žmurkol naňho Ivo, Omar pozrel na Sena a ten mu povedal: „Sadni si za volant.“ Deti sa pomkli, aby mu urobili miesto. Pár chlapcov si sadlo na preliačený kufor, iní sa vyštverali na strechu a nohy si zakliesnili do rámu, niektorí vyskočili ku chlapcovi na kapotu. Ostatní čakali okolo vozidla: na Ivov pokyn ho začali tlačiť, až kým sa auto nepohlo. Pomaly sa rozhýbalo, takmer driapalo asfalt, postupne nabralo rýchlosť, rozbehlo sa na štvorke, ani čo by mu naštartovali motor, ani čo by ešte malo motor, šmýkalo sa dole po ceste rýchlejšie ako sane po snehu. Ako dlho to už je, čo Omar nebol na vrchu Trebević – odkedy ich opustil otec.

Myslel na posteľ, v ktorej všetci štyria spávali natlačení tesne pri sebe, s hlavou pri nohách, v lete aj v zime, až kým neodišiel. Omar mal pri hlave mamine nohy: boli krátke, ale nie

jemné, naopak, tvrdé s mozolmi, a prsty mala také gumovité, až mal chuť ich cmúľať. Mama to nechcela: keď sa o to Omar pokúsil, prudko ich odtiahla. Malíček mala vybočený, mierne prekryval štvrtý prst a tak sa s ním Omar hrával a snažil sa ho premiestniť nadol, ale on sa ako pružina znova vrátil do pôvodnej polohy. Vzbura maminho malíčka ho naplňala nehou. Myslel na suterén, kde bývali, na piecku v rohu: predstavoval si, že matka je tam, kľučí pred otvorenými dvierkami, aby naložila drevo – prišla jar, nebolo chladno. Prečo už neprišla? Možno je v nemocnici a suterén zostal prázdny, drevo nahromadené na podlahe.

„Čo robíš?“ zakričal chlapec vedľa neho a načiahol sa za volantom. Omar sa snažil sledovať zákrtutu, ale bol vydaný na milosť a nemilosť nekontrolovateľnej rýchlosti. Nebál sa, nechal toho chlapca, aby mu strhol volant, chrbát sa mu zrazu naklonil na jednu stranu, akoby ho ťahalo nejaké lano, neviditeľná sila, ktorú žiadny sval nedokázal zastaviť. Narazil do nejakého ramena, spánku, vlastne ani nevedel do čoho. A zasmial sa. Hrubá radosť mu vystúpila ku stoličkám, až začal jačať.

Keď sila, ktorá dala Yugo do pohybu, vyčerpala svoju energiu a auto spomalilo, navešaní chlapci zoskočili. Sen bežal za autom; Ivo nie, kráčal pokojne a fajčil.

Prišiel k nim a poslal ich hľadať niečo na jedenie. Omar sa oprel o Sena, chcel sa vrátiť do domova. Radosť zmizla. Nerád sa prehrabával v sutinách a okrem toho nikdy nebol hladný.

Asi o hodinu všetci sedeli v nejakom záhone. Úlovok bol slabý: balíček smotanových sušienok po expirácii, ovocné cukríky a dve plechovky sardiniek. Tie vykopal z hromady trosiek Sen. Vynakladal na kopanie veľké úsilie a Omar pri ňom len pasívne sedel s prekríženými nohami. Pred obrovskou masou ruín, ktoré bolo treba premiestniť, zodvihnúť, pred obšírnosťou katastrofy sa vždy cítil vyčerpaný.

Silný zápach sardiniek sa mu hnusil, zatiaľ čo ostatní jedli.

„Pozrite, nákladniak OSN!“ zakričal Kotkodák. Volal ho tak Ivo, lebo keď sa smial, vydával zvuk, akoby práve zniesol vajce.

Ivo a Sen vybehli na ulicu a ktovie prečo Omar bežal za nimi, nohy mal svižné, no zúbožené. Nebol rýchly, a ani hladný, no od začiatku obliehania sa naučil bežať. Keď sa priblížil k nákladnému autu, vyskočil nižšie ako mienil, natiahol ruku, aby sa zachytil o bočnicu korby, minul ju o vlások, spadol. Sen sa zastavil, aby mu pomohol.

„Zranil si sa?“ Pokým ho brat ťahal na kraj cesty, Omar neodpovedal. „Tak ako?“ znova sa spýtal. On však sústredene hľadel na Iva: ten medzitým vyskočil na auto a nadvihol voľnú plachtu. Naslepo šmátral rukami, schmatol niekoľko vreciek s jedlom a na prvej zákrute zoskočil. Sen mu išiel naproti, Omar vstal.

Boli to cibule. Ivo sa usadil obkročmo na nízky múrik, zubami otvoril tri vrecká a ponúkol z nich deťom: chrúmali ich ako jablká. Omar sa snažil pripojiť k nadšeniu ostatných. Cibuľa pod rezákmi zapraskala a na jazyk mu vytryskla ostrá šťava. Aj Kotkodák mal lesklé oči. Napriek tomu to nevzdávali, podávali si vrecká, až kým neboli prázdne. Omar zbadal, ako si Ivo strčil do vrecka jednu cibuľu a pomyslel si, že bude pre sestru. Pocítil oneskorené bodnutie v kolene, ale možno to bola len sklúčenosť z plného žalúdka.

„Čo to tam máš?“ Sen ukázal na zvláštny tvar, ktorý sa rysoval pod Kotkodákovou bundou na zips, zapnutou až po bradu. Ďalší chlapec vstal, aby ohmatal nepravidelné pevné brucho: ostatní ho nasledovali, všetci okrem Omara, a skúšali, až kým tajomstvo neodhalili. Malá gitara.

„Namiesto jedla si hľadal hračky?“ opýtal sa Ivo. Sen sklonil hlavu a Omar si pomyslel, že by sa mal radšej starať o seba.

„Pod' sem,“ prikázal Ivo a Kotkodák poslušchol, gitaru držal za krk, akoby to bolo hrdlo fľaše. Čakali pokarhanie.

Ivo odhodil cigaretu, poškriabal si materské znamienko uprostred líca a zliezol z múrika. Bol vysoký, oveľa vyšší ako Kotkodák. Zdalo sa, že gitaru už už pustí na zem a potom sa aj on zrúti.

„Vieš na nej hrať?“

Kotkodák prikývol.

„Čujme!“

Po dlhom nádychu zabrnkal na struny, no gitara nevydala žiadny rozpoznateľný zvuk.

Ivo sa k nemu naklonil: „Robíš si zo mňa srandu?“

Kotkodák sa ju pokúsil naladiť, prerušovanými pohybmi utiahol kolíky; oblizoval si pery a zdalo sa, že ho zmohla obrovská námaha. Omar si pomyslel, že sa už nesmeje, akoby kotkodákal.

„Zahraj mi Wish You Were Here,“ povedal Ivo, „tú poznajú všetci.“

Chlapec si pohrýzol spodnú peru. Je to hračkárska gitara, povedal Omar, ale len sám pre seba: nedokáže naozaj hrať. Kotkodák mal jazyk medzi zubami, namiesto brnkadla použil nechty a Omar musel od úzkosti odvrátiť zrak.

Akordy sa zreteľne zdvihli do vzduchu, Omar sa otočil. Ivo sa spokojne uškrnul, počúval a potom povedal: „Kde si sa to, sakra, naučil?“

Bol aj predošlý život, v ktorom tú sirotu niekto naučil hrať na gitare – otec, ujo, starký, ktovie. Boli časy, keď mal Kotkodák rodinu.

Ivo zanôtil prvé verše piesne, ale len šeptom. Ostatní sa neodvážili spievať alebo len nepoznali slová; ani Omar ich nevedel.

Kotkodák brnkal na struny, obočie mal zvráštené a bradou sa pokúšal udržiavať rytmus.

Potom si Ivo opäť poškriabal znamienko a naraz zdvihol hlavu a zvýšil hlas. Deti sa vzchopili: bol to stále on, všetko je v poriadku. Usmiali sa jeden na druhého, jeden za druhým, nákaza, takmer nepatrne sa jemne štychali, nechytli sa za ruky, to by už bolo priveľa, ale končeky prstov si navzájom zaryli do ramien, chrčty sa im inštinktívne kývali.

Ivov hlas bol drsný, Omar cítil, že mu driape zátylok, napĺňa mu hrud' úzkosťou ako volanie o pomoc, a hľadal Sena, zatiaľ čo v sklách niekoľkých z mála stále neporušených okien pomaly plával nepoškvrnený oblak po modrej oblohe bez bolesti, raj bez pekla, obyčajné mesto, nebombardované mesto, kde deti s otvorenými ústami počúvajú spev kamaráta – ale zuby majú krivé, prerezané, vypadli bez akejkoľvek odmeny, a občas zakašľú, hoci je takmer koniec mája, a smrkJajú, hoci je vzduch teplý, vzduch ako pri zemetrasení či plný hroziacich výstrelov, vo vreckách majú náboje, čo našli na ceste, zbierajú ich, vymieňajú si ich ako figúrky, chlad kovu v dlani, a sedia na tráve v záhone, ktorý nikto nepokosil, vedia, že nepatria medzi bežné deti a nie sú príznakmi ani hrdinami, sú len, ako spieva Ivo, komparzom vo vojne.

Keď sa pieseň skončila, Kotkodák sa za potlesku ostatných zasmial svojím zakvokaním ako sliepka po vynaloženej námahe a Sen zapálil Ivovi ďalšiu cigaretu.

3.

Mama sa nevrátila, tak ako ani elektrina.

Ivo ukradol z nejakého prázdneho domu stereo prehrávač, aby mohli počúvať Pink Floyd, a videorekordér, chcel nájsť nejakého Brucea Leeho, ktorého by si pozreli, ale vypadol prúd, a tak si po večeroch zvykli zapáliť sviečku, Omar čítal komiks Alan Ford alebo zostával potme a zapchával si uši. Na začiatku sa schovávali do pivnice u susedov, keď ešte vychovávatelia prichádzali pravidelne. Po dvoch týždňoch susedia hrávali šach v slabom svetle *kandily*, a o mesiac už deti do pivnice nechodievali, zostávali v detskom domove. Školu oficiálne zatvorili 9. apríla, ale mnohé deti tam prestali chodiť už predtým: boli zvyknuté na záškoláctvo a len tak leňošili v parku, v supermarketoch kradli čokoládu, staršie deti tuby s lepidlom, ktoré fetovali, a z ulíc bicykle. Omar nevynikal v žiadnom predmete, ale aj tak chodieval radšej do školy, lebo kradnutie mu išlo ešte horšie a nechcel sa znemožniť. Zdalo sa, že absencie v škole vychovávateľov príliš neznepokojujú, ale krádeže bicyklov ich dokázali poriadne rozzúriť. O lepidle nevedeli – alebo sa aspoň tvárili, že nevedia, myslel si Omar:

najstaršie deti budú čoskoro plnoleté, budú si musieť poradiť samy.

V posledných májových dňoch padali bomby nepretržite. Sen ho len horko-ťažko odtrhol od okna a prinútil zostať na prízemí s ostatnými, matrace len hodili na podlahu. Omar sa každý večer krčil v kúte a počúval svojich spoločníkov, ako sa hádajú o miesto: najbezpečnejšie bolo to pri dverách, medzi zárubňami, chcel ho každý. V izbe prepchatej telami to páchlo ako v mäsiarstve, kam ho matka brávala ako malého párkrát do roka, aby si kúpili mleté mäso na *čevapi*, nevrátila sa ani voda.

Len čo sa rozšírila správa o masakre na Ulici Vasa Miskina, kde ľudí čakajúcich skoro ráno v rade na chlieb zasiahli tri strely z húfnice, Omar sa povracal. Jedol veľmi málo a stále chudol. Úzke ramená, ostré kosti, strohý odliatok tela ako výsledok nejakého unikania, straty. Mal čierne vlasy, rovnakej farby ako matka.

Dievčatko bez prstenníka kreslilo v kúte, práve v tom najhlbšom šere, Omar nechápal, ako to dokáže. Po prebudení, keď prenikali cez okná prvé lúče, sledil očami po miestnosti a hľadal jej hlavu. Zobudila sa a chvíľu zostala sedieť, aby si znova navykla na svet. Ak by boli hore iba oni dvaja, zbadala by ho, ako leží, špehuje ju a v duchu si formuluje vetu, opakuje ju, aby sa ju naučil naspamäť a nepomýlil sa, prevracia ju v ústach a chce ju vysloviť, ale veta vyfučala, prepichnutý balón.

Dievčatko vstalo alebo sa vrátilo ku kresleniu, niekto iný si pretrel oči alebo nahlas zívól: aj tú príležitosť premárnil.

Poobede, len čo Ivo odišiel, sa začalo po miestnosti opäť ozývať slovo Pahýl': dievčatko bez prstenníka potichu vyšlo hore a Omar si predstavoval, že ju navštívi, predstaví sa jej, ľahne si na zem a bude s ňou kresliť, hoci to nevie, a povie jej: z tej mrchy si nič nerob, nie je taká dobrá ako ty. Nikdy

nemal žiadneho kamaráta, okrem mamy a brata nikdy netúžil po spoločnosti iných. Ale teraz sa to malé dievčatko stalo jeho túžbou.

Jedného rána Omar vypil čaj, chrptom ruky si utrel ústa, vstal a vykročil jej smerom, porozprávať sa. Prešiel takmer prázdnu jedáľňou, ani si tú vetu nepreopakoval. Akési cvaknutie mu vystrelo kolená a nejaká pružina ho vrhla až k nej. V tom júlovom svetle mala pokožka dievčatka mliečnu farbu. Ivo sedel opačne, predlaktiami sa opieral o chrbát stoličky a medzi prstami držal zahasenú cigaretu. „Á, Omar,“ povedal, keď ho videl prichádzať.

Zastal pred stolom, ani mu neodpovedal, pozrel sa rovno smerom k dievčatku, a keď zdvihla hlavu a pohľady sa im stretli, svet sa rozbil na márne kúsky.

Dve siroty odviezli na pohotovosť do nemocnice, zranili ich úlomky z granátu, ucho, nohu, Omar nerozumel, ničomu nerozumel. Sen ho musel ťahať za ruky – oblečenie sa neklzalo, trelo sa o podlahu – pretože on sa už nedokázal hýbať. Tentoraz by nezačal utekať, nebola tam matka, aby mu to prikázala, tentoraz by tam len nečinne ležal, kde bolo dievčatko bez prstenníka?

Pred jedáľňou sa s bratom objali, strach bol opäť silnejší než akákoľvek túžba. Aj Sen bol zmätený, neotrel sa lícom o to jeho, aby ho upokojil, neuhryzol ho do nosa ani neprehovoril. Riaditeľka ich zhromaždila v hlavnej miestnosti a varovala ich, aby nevychádzali na ulicu, na dvor: ako si mohla myslieť, že by sa niekto odvážil?

Najmenšie deti plakali, na lícach mali pruhy sopľov; dievčatá ich neutešovali, stíchli, aj tá, čo si s posmechom doberala dievčatko bez prstenníka. Vera, volali na ňu kamarátky, Vera, ale ona nereagovala. Miestnosť zapáchala dymom a potom.

Psy neprestávali kňučať, dychčať, odmietali pohladenie, otupene hľadeli na nejaký bod na stene, a Omarovi sa zdalo, že sa rozhodujú, či sa rozbehnúť a naraziť do nej ňufákom; alebo ustavične chodievali k jedálni, očuchávali otvorené, prevrtnané dvere. Vychovávatelia pozorne zbierali úlomky skla z rozbitých okien, vyberali črepiny pohárov a tanierov spomedzi zvyškov od raňajok a s krikom ich odháňali. Čupko – práve dievčatko bez prstenníka ho tak nazvalo, možno pre jeho huňatú srst' – s chvostom medzi nohami ustupoval a blížil sa k nej, ležala schúlená na boku, hlavu mala na Iových nohách.

Omar ju z diaľky pozoroval: bola nažive a on už nebude utekať. Ak sa tie dve zranené deti vrátia, živé a zdravé, opakoval si, potom aj mama žije, ale ak sa nevrátia – a pritisol si čelo na Senovu hrud'.

Fotky domácich a zahraničných reportérov, ktorí prišli do Bjelave, jednej z najexponovanejších a najsužovanejších štvrtí, aby podali správy o bombardovaní sirôt, by ho zachytili takto, prilepeného k bratovi. Ale on noviny nečítal, nikdy by sa o tom nedozvedel.

4.

„Nechcem, nechcem!“

Omar prechádzal cez chodbu, išiel za piskľavým hlasom a zvukom predmetov hádzaných o stenu. Zbadal Iva ako odchádza z izby, kde spávalo dievčatko bez prstenníka, išiel za ním, bol vyzutý a bojovne naladený. Skryl sa v prvej otvorenej izbe: keď bol Ivo zachmúrený, znepokojoval ho ešte viac.

Od výbuchu v jedálni prešlo niekoľko dní a Omar sa aj naďalej bál, že vyletí do vzduchu, vždy, keď pil čaj, keď hltal jedlo, keď si líhal na matrac a pri každom prebudení.

Len čo si bol istý, že brat dievčatka bez prstenníka zišiel dole po schodoch, prišiel za ňou. Dvere boli otvorené, nevošiel dnu. Stál v trenkách nehybne vo dverách a čakal, kým si ho všimne. Sedela na prvej posteli, roztrhala kresby, kúsiky papiera pokrývali podlahu spolu s rozhádzaným oblečením, ceruzkami, zošitmi a peračníkom. Zohol sa, aby veci pozbieral, a vtedy sa jej zľahka dotkol jeho tieň. Nevyzerala prekvapená, že ho vidí, ale neusmiala sa a ani mu nepovedala, aby vošiel.

„Všetko v poriadku?“

Dievčatko neodpovedalo. Zišla z postele s dlaňami v tvare misky a pobrala sa k dverám. Omar jej uvoľnil cestu, videl ako ide do umyvárne, išiel za ňou. Dievčatko hodilo zvyšky svojich kresieb do záchoda. Nespláchla, voda netiekla, bol tam len neznesiteľný smrad.

„Čo si chcel v to ráno?“ spýtala sa, keď vychádzala von.

Omar zmeravel.

„Tým dvom zraneným je lepšie, vedel si to? Pustia ich z nemocnice,“ pokračovala.

Pokrútil hlavou, nevedel to. Ak boli oni živí a zdraví, potom jeho matka – „Ešteže sa občas aj usmeješ, Omar.“

Nevedel, že pozná jeho meno. „A ty sa ako voláš?“ spýtala sa.

„Nada. Prečo si vtedy plakal?“

„Kvôli výbuchu granátu.“

„Inému?“

„Áno, vybuchol na ulici a odvtedy som moju mamu nevidel, stratil som ju a potom už neprišla.“

„Moja nikdy neprišla.“

Omar nevedel, čo povedať.

„Je to pekné meno, Nada.“

„V španielčine znamená nič.“

„Vieš po španielsky?“

„Nie, povedal mi to môj brat.“

„No dobre, ale my nie sme v Španielsku, sme v Bosne. A je pekné volať sa Nádej.“

„Aj tak čoskoro z Bosny odídeme.“

„Kam ideš?“ Stiahlo mu žalúdok.

„Vieš, takmer všetci z domova odídeme. Berú nás do Talianska.“

Taliansko bolo miestom, kde sa pred dvoma rokmi konali majstrovstvá sveta vo futbale. Sen sledoval každý zápas, Juhoslávia sa dostala do štvrtfinále. Omar videl, že jeho brat verí až do konca. Potom vo Florencii Faruk Hadžibegić nedal poslednú penaltu

a Sen udrel pästou do televízora. Vychovávateľ ho pokarhal, ale bolo jasné, že aj on je sklamaný.

„A prečo?“

„Kvôli vojne, nie?“

„Nie,“ Omar si zotrel pot z čela a ruku si obtrel o bavlnené trenírky. „Nechcem ísť do Talianska, chcem znova vidieť svoju mamu.“

„Ani ja tam nechcem ísť, ak môj brat zostane tu.“

„Ako to, že tu zostane?“

„Nenechajú ho odísť, musí bojovať.“

„Ale kto ti to povedal?“

„On. Povedal, že riaditeľka hľadá pre nás z domova nejaké riešenie už od apríla. Po tom bombovom výbuchu so všetkými tými novinármi a televíziami, čo nás natáčali, ho našla. Hovorí, že ak nám svet nepomôže, hrozí nám smrť od hladu a chladu, len čo príde zima.“

„A čo ak niekto nechce ísť do Talianska?“

„Ivo hovorí, že inak to nejde, už rozhodli.“

„Ja bez mamy nikam nejdem.“

„Tiež som povedala, že neodídem, ale Ivo sa nahneval.“ Na čele, priamo uprostred, jej navrela modrá žila.

Omar k nej podišiel, a nedokázal ju chytiť za ruku, ako to urobila ona.

„Riaditeľka povedala, že ľudia už rúbu stromy, aby si zabezpečili drevo na zimu. Bude to jediný spôsob, ako sa zohriať, ak nepôjde elektrina a plyn.“

„Aj ja dokážem narúbať drevo, ak tu zostaneme.“

Nada sa uškrnula – alebo to bol konečne úsmev.

Keď Omar oznámil Senovi, že by mali ísť na pár mesiacov do Talianska, kým vojna neskončí, zdvihol ruku, ukazovák namieril hore a zanôtil: „Roberto Baggio, olé!“

Hojdal ho na hrdzavej hojdačke na dvore a vysvetlil mu, že Taliansko je oveľa bohatšia krajina ako tá ich, že tam budú mať oveľa viac vecí, a to nielen na jedenie, že v noci sa už nebude musieť triasť kvôli bombám, lebo v Taliansku nie sú ostreľovači ani mýnomety.

„A mama?“ spýtal sa Omar.

„Čoskoro sa vrátíme.“

„Musím si byť istý, že je v poriadku.“

Sen schmatol reťaz, aby zastavil hojkanie. Omar sa zaklonil dozadu: tvár naopak, bratove slová vychádzali z úst na tvári bez očí, z brady bol nos ako zemiak. „Naša matka nás opustila. Nechce nás, inak by zostala s nami.“

Hánky zvierali železné krúžky a bledli. Nie je to pravda, že ich matka nechce, prečo by potom za nimi chodievala každý týždeň? Dokonca priniesla Coca-Colu.

„Možno len teba nechce, lebo si zlý.“

Prudko zišiel z hojdačky, potkol sa.

Sen pustil reťaz. Na brata nezavolať, nechal ho odísť. Ale Čupko išiel za ním až k dverám, potom to vzdal a otápený od slnka sa schúlil na prahu.

Omar sa musel porozprávať s Nadou. Našiel ju v spoločenskej miestnosti, bola sama a kreslila, povedal jej: utečme, musíme odtiaľto zmiznúť, chcem nájsť moju mamu, tvoju, ideš so mnou?